

ՀԱՇԱԿ ՈՍԿԵՂԷՆ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԳԻՏՆԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ
ԱՅԼՈՎԲՆ ՀԱՆԴԵՐՁ

ԸՆԴ ԽՆԱՄՈՎ

Ա. ՄԱՏԱԹԻԱՅ ԳԱՐԱԳԱՅԵԱՆ ԵՒ Յ. ԳՈՒՐԳԵՆԻ

ՏԱՐԻ Բ.

ԹԻԻ Ե. — 1 ՄԱՑԻՍ

Ի. Կ. ՊՈԼԻՍ

ԱՌ՝ ՅՈՎԱԿԻՄՅԱՆ ԳՐԱԳԱՅԵԱՆ

1887

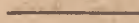
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

Պատմութիւն Հայ մատենագրութեան Ս. Մ. Գ.

Գիւտ եւ ազդեցութիւն արուեստի տպագրութեան . Ս. Մ. Գ.

Գ Ի Տ Ն Ա Կ Ա Ն

(Ող համատարած Յ. Գ.

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

Ի Գրոց Տէլեմարայ Ս. Գ.

Գալլ ծպտեալ Ս. Մ. Գ.

Առանձինն բանք Հայերէն լեզուի (Գ.) Յ. Գ.

ՃԱՇԱԿ

ՌԱԿԵՊԼԵՆ ԿՊՐՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՍԿԶԲԱՆԷ ԱՆՏԻ ՄԻՆՁԵԻ ՅԱՌԱՋԻՆ ԿԷՍ ԱՆԴԻ Ե. ԴԱՐՈՒ

Երկրորդ մատենագէտ , և ոչ թարգմանիչ լոկ , ի ժամանակէ անտի է աշակերտակիցն և գործակից Եզնկայ Կորիւն , որոյ մի միայն գործ է փոքրիկ մատեանն վարուց և գործոց վարդապետին իւրոյ Մեսրոպայ : Ի համառօտ մատենի աստ խօսի Կորիւն զառաքելական ճանապարհորդութենէն Մեսրոպայ յարեւելեան և ի հիւսիսային նահանգս , ի Գողթն , ի Սիւնիս , յԱղուանս և ի Վիրս , զպէսպէս կարգաց և զյօրինուածոց որ եղեն ի ձեռն նորա յեկեղեցիս նոցա , զգիւտէ նշանագրաց նոցա և զթարգմանութենէ Գրոյն ի նոցա բարբառ , մանաւանդ զգիւտոյն հայերէն նշանագրաց և զթարգմանութենէ Գրոյն ի մեր լեզուս : Կորիւն ցուցանէ զՄեսրոպ հանդերձ Սահակաւ իբրեւ արդարեւ երկրորդ լուսաւորիչ . ուստի և թուի իմն կշռել զգործս նոցա ընդ գործոց Լուսաւորչին , վասն որոյ և լեզու նորա բերէ զնմանութիւն ոճոյ Ագաթանգեղոսի : Զահաւորսն և զսքանչելիս ահաւորօք և սքանչելօք պատմել սովորութիւն էր հնոց : Թողեալ զօրինակ մատենագրելոյ Կորեան մթին և խառն , որ չէ ըստ ճաշակի մերոյ ժամանակիս և ոչ ըստ օրինաց դպրութեան , որ զպարզն , զյարդարուն և զողորկ միայն գիտէ , զբնութենէ լեզուին և եթ հերիք է մեզ ասել համառօտիւ թէ է անստգիւտ : Մթարութիւն և աւելորդ առատութիւն բանից է տեսանել և առ Յովհաննու կաթողիկոսի , Թովմայի Արծրունւոյ , առ Օճնեցւոյն , Գաթեաւորի և յայլ , որպէս առ Կորեան , Ագաթանգեղոսի և Բուզանդայ . այլ սոցա առա-

տութիւնն և աւելորդութիւն ունի հոյակապ ինչ և սիրելի , նոցայն խակ և խորշելի . ի սոցանէ՝ բազում ինչ ուսանիմք և առնումք , ի նոցանէ՝ դուն ինչ կամ ոչինչ : ԶՎորիւն , զԱգաթանգեղոս և զԲուզանդ ընթեռնումք ոչ վասն պատմութեանն միայն կամ նիւթոյն զորմէ ճառեն , այլ և վասն լեզուին , քանզի ամբաւ են օգուտք զորս քաղեմք ի նոցանէ . զՅովհանն Կաթողիկոս և զԱրծրունին ընթեռնում վասն պատմութեանն և եթ , վասն լեզուին՝ բնաւ , և եթէ գտցի ևս ի սոսա պիտանացու ինչ ըստ լեզուին , այն հազիւ հազ մի սու հարիւր է առ առաջնովքն :

ԶՎորիւն գիտեմք ի նախնեաց անտի կոչեցեալ « սքանչելի » . եթէ Վորեան վայելէ այս անուն , զի զերկրորդ լուսաւորութենէն Հայոց ձեռն արկ գրել , և կացոյց զմեզ փոքր ի չառէ ծանօթս երկուց մեծաց լուսաւորչացն Սահակայ և Մեսրոպայ , զորչափ եւս առաւել իցէ վայելուչ զըսքանչելին անուն տալ մատենագրի գրոցն Ագաթանգեղեայ որ զառաջնոյ լուսաւորութեան պատմութիւն ետ մեզ : Ագաթանգեղեայ մատենան խօսի զբուն իսկ դարձէն Հայոց ի քրիստոնէութիւն . յետ համառօտիւ անցանելոյ զպատմութեամբ Խոսրովու և Տրդատայ՝ դնէ զպատմութիւն նահապետականն Հռիփսիմեանց և Գրիգորի , հանդերձ վարդապետութեամբն Գրիգորի , որ եթէ չիցէ եւս ըստ ամենայնի նորա , չէ սակայն հեռի յոգւոյ աստուածխօսութեան մեծի Լուսաւորչին : Զէ տեղւոյս առնուլ ի քնին զչափ վաւերականութեան պատմութեանն Ագաթանգեղեայ , բաւական համարեսցուք ասել թէ Ագաթանգեղոս զհետ երթեալ սովորութեան հնոց , պատմէ արդարեւ զսահարսն ահաւորօք : Իսկ որ ինչ վասն լեզուին է , չասեմք աւելի ինչ և ոչ զճարտութիւնն ստուարացուցանեմք , (զի չէ այն կարօտ ճոռմութեան բանից ,) եթէ ասացուք թէ մատենան Ագաթանգեղեայ է ճշմարիտ գանձ Հայերէն լեզուի : Զմտաւ ածեալ զմեծ փոփոխութիւնն որ եղեւ յանկարծ յեղակարծումն յազգին , թաղաւոր գոռոզ , խրոխտ անհնարին , գոռ պատերազմող , հալածիչ քրիստոնէութեան , իբր այն թէ ի քրթեալ ական միով աստուածահարուածով ի սեւազգեացն

խողութենէ հեթանոսութեան դարձեալ ի սպիտակութիւն լուսակիզն դառին , և զազգն , ի մոլար ճանապարհաց կռապաշտութեան առաջնորդեալ , յուղղորդն պողոտայ աստուածաշտութեան , միով բանիւ՝ այնչափ սքանչելիս սքանչեւեաց վերայ կուտեալ հնարագէտ հանճարովն , տկարանայ գտանել բանս ըստ արժան բաւականին առ ի զարմացումն զընթերցողսն յորդորելոյ : Աստի են ապաքէն ստէպ ստէպ կրկնութիւնք և աւելի բանք յորս արդի ցամաք բանասիրութիւն մեր ընդ աւամբ հայի , և զորս մեք չգանդաղիմք կոչել տեսիլս մտաց բարձունս և հոյակապս , նկարեալս այնպիսի լեզուաւ որում արդարեւ հայերէնն միայն ոսկեղէն դարու բաւական էր մատակարարել զիւր անսպառ երանգսն : Որպիսի՞ զգուանօք ընթեռնուած զպատմութիւն դարձին Հայոց , եթէ այլոյ ուրուք յետ Ոսկեղէն դարու , որպէս Յովհաննու կաթողիկոսի կամ Թովմայի արծրունոյ , ձեռն արկեալ էր գրել զայն նովին ոճով և նոյնօրինակ , և յորպիսի՞ մեծութենէ մնայր զրկեալ հայ լեզուն , եթէ ոք ի մերոց երկիւղած բանասիրաց զանակ ի ձեռն հծծէր յականջս քրիստոնեայ վիպասանին ծայրատել զանգիւտ յօրինուածն ի կարծեցեալ աւելաբանութեանց : Ունիմք արդարեւ ի մերում լեզուի և այլ իմն օրինակ յորդութեան առ Նարեկացւոյն : Առանց ամենեւին կամելոյ աղարտել զերկնութիւն ոգի բարեպաշտ մատենագրին Նարեկայ , իշխեմք տսել ըստ լեզուին թէ՛ ո՛ր է ազօթամատեանն , և ո՛ր Ազաթանգեղոս , Կորիւն , Բուզանդ : Սոքա են և եղիցին միշտ , հանդերձ կարծեցեալ թերութեամբքն , եթէ իցեն թերութիւնք , վարդապետ և օրինակ հայ լեզուին , այլ ոչ երբեք նա զորոյ անունն չէ մարթ յիշել առանց խանդաղատանաց :

Մնայ մեզ այժմ խօսել զԲուզանդայ , զորոյ և՛ զպատմագրութենէն , և՛ զողուն , և՛ զլեզունէն քննիչք անդատին ի Փարսեցւոյն յօդեցին բազում եպերանս , որպէս թէ Բուզանդ , տգէտ և անհմուտ հայ լեզուին , յայնր վերայ և օտարամուտ ոք և թշնամի Հայոց , կուտէ թշնամանս և զրպարտութիւնս ի վերայ ազգին , և անհեղեղ ոճովն առասպելս կարկատէ : Փարսեցին յայնչափ անարգանս լծու-

ցանէ զմատեանն Բուզանդայ , մինչև չհամարել զայն ար-
ժանի առն ուսելոյ յայնպիսում քաղաքի որպիսի Բիւզան-
դիոնն էր . բայց եթէ , ասէ , « այլ ոք յանդուգն և ան-
հրահանգ բանիւ լրբաբար ձեռն արկեալ յիւրն (ի նորայն՝)
գրեաց զինչ պէտս ըստ կամի , » և կամ թէ ոք « անուամբ
Փաւստոսին զիւրոյ յանդգնութեանն սխալանս համարեցաւ
ծածկել : » Առ մեօք ուղղեցան և ամօքեցան բազմօք կար-
ծիք հայ քննչաց զԲուզանդայ : « Պատմութիւնն Հայերէն
Գրութեանց » ի լոյս ընծայեալ ի Մխիթարեան հարց , կոչէ
զգիրսն Բուզանդայ « ընտիր և գեղեցիկ երկասիրութիւն . »
ընդունի եւս թէ գոն առ Բուզանդայ այնպիսի դիպաց յի-
շատակութիւնք որ « մեր եկեղեցական պատմութիւնքը փա-
ռաւորելով , քաղաքականին վրայ ալ մեծ լոյս մը կը ձգեն : »
Այս բանք որչափ հեռի են ի վճռոց անտի Փարպեցւոյն , որ
ասպէն չէր ատակ քան զարդի քննիչս կորովութեամբ դա-
տել զպատմական և զբանասիրական խնդրոց :

Մեք , առանց երկար խօսելոյ զպատմագրութենէ և զող-
ւոյն Բուզանդայ , (զի յերկարել յայտոսիկ չէ տեղւոյս ,) այս-
չափ ինչ շատ համարեսցուք ասել զպատմութենէն՝ թէ
Բուզանդ առանց գիտելոյ զԱմիրանոս , պատմիչ Հռոմայեցի
Ժամանակակից և միջամուխ իրաց Ժամանակին Արշակայ և
Պապայ , գնայ ձեռն ի ձեռն ընդ Ամիրանու , յորժամ զար-
տաքին հաղորդութենէ Հայոցն ընդ Հռոմայեցւոց ճառիցէ .
իսկ ուր զներքին իրաց Հայոց խօսի , չսխալիմք եթէ ասի-
ցեմք , թէ քան զԽորենացին ուղղագոյն և ճշգագոյն է .
իսկ թէ թշնամի իցէ Հայոց և համակ պարսաւանօք խօսիցի ,
չէ ամենեւին ճմարիտ , նա մանաւանդ յայսմ եւս մեղմա-
գոյն և արդարագոյն է քան զԽորենացին :

(Մատուցի յառաջ)

Ա. Մ. Գ.

ԳԻՒՏ ԵՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ ԱՐՈՒԵՄՏԻ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Յետ մահուան սորա այլ ոմն Յովհաննէս Պովիս Վենետացի նշանագրովք նորա , որպէս և Միքայել Պարպուն յետ նորա ի նմին քաղաքէ (1680-1690.) այլովք նշանագրովք յօրինելովք յիւրմէ , հրատարակէին հայերէն մատեանս , առաջինն՝ զՅիսուս որդի , և երկրորդն՝ զաւետարանսն , զժամագիրս , զՍաղմոսն և զխորհրդատետրն : Ապաքէն արժանի շնորհակալութեան է օտարականացս այսոցիկ եռանդն առանձինն ջանիւ ընծայել ի լոյս հայերէն մատեանս յօգուտ և ի պէտս հայ ժողովրդեան առ որ ունէին սէր , որպէս յայտնի իսկ ասէ Պովիս ի յիշատակարանին իւրում : « Եղի , ասէ , ի մտի զտպագրութեան արուեստն առ ի պայծառութիւն ազգին Հայոց , (առ) որ բազում ժամանակաւ յառաջ ունէին սէր : »

Աւասիկ առաջին շրջան , իբրեւ հարիւրամեայ պատմութիւն Հայերէն տպագրութեան , այն է՝ մինչեւ յերեւանցին Ոսկան , հայր հայերէն տպագրութեան , եթէ արժան իցէ կոչել զնա այսպէս : Յակոբ կաթողիկոս (1655-1683.) զհետ երթեալ զօրինակի իւրոց նախնեաց՝ անդէն իսկ յերկրորդում ամի իւրոյ աթոռակալութեանն (1656) առաքէր ի նոյն գործ յարեւմուտս զՄատթէոս ոմն սարկաւազ ծարեցի : Երթեալ սորա ի Հռոմ և գտեալ անդ հակառակութիւն՝ փութայր յԱմստերդամ քաղաք Հոլանտացւոց ուր գտանէին յայնժամ վաճառականք հայք : Անդ , թէպէտ բազում դժուարութեամբ , յաջողէր Մատթէոս , այլ ոչինչ յերկարեալ ի կեանս՝ վախճանէր , և տէր գործոյն լինէր եղբայրն Ոսկանայ Աւետիս , որ զբաղէր վաճառականութեամբ ի քաղաքի անդ : Տեսեալ սորա եթէ ի վեր քսն զկար իւր էր գործն՝ կոչէր յեջմիածնէ զեղբայր իւր զՈսկան վարդապետ , զոր իսկ և իսկ արձակէր Յակոբ կաթողիկոս : Հասեալ սորա յԱմստերդամ՝ գտանէր զեղբայր իւր զԱւետիս յառաջ մատուցեալ զգործն , և տպագրեալ մատեանս ինչ սատարութեամբ Կարապետի ուրումն վարդապետի : Ոսկան նորոգ տպօք նշանագրաց յօրինելովք անդ խնամով նորին Յակոբայ կաթողիկոսի և ձեռնտուու-

Թեամբ Զուղայեցւոյ ոմանց՝ սկսանէր ընծայել առաջին անգամ ի լոյս զԱստուածաշունչ մատեանն որ յանուն նորա կոչի, աղաւաղեալ և փոփոխեալ բազում ուրեք զեզուն և զկարգ Թարգմանութեան նախնեաց: Տպագրէր և զայլ եւս գրեան, որպէս զաշխարհացոյցն որ ընծայի Խորենացւոյն և զպատմութիւն Առաքելոյ վարդապետի: Այսպէս վաստակեալ Ոսկանայ բազում նեղութեամբ, յամէ անտի 1666 մինչեւ ջամն 1669, անկանէր յաղքատութիւն մեծ, մինչեւ առ չժուժալ ծախուցն ելեալ յԱմստերդամ քաղաքէ գալ նմա հանդերձ ամենայն կաղմածովքն և պատրաստութեամբ ի Լիւռնոյ քաղաք Իտալիայ, և անտի ապա ի Մարսիլիա Գաղիացւոյ (1673,) ուր, քաջալերեալ ի կաթողիկոսէն սկիզբն առնէր միւսանգամ գործոյ տպագրութեանն, և ընծայեալ ի լոյս զժամագիրսն և զսաղմոսս և զշարականն անուանեալ Զայնքաղ, որպէս և զգիրսն Նարեկայ և զայլ ոչ սակաւ գրեան՝ մեռանէր յամին 1675, կրեալ ոչ սակաւ տառապանս յօտարաց և ի համադրեաց, մանաւանդ ի Թաղէոսէ ումեմնէ յերեւանցւոյ, յիւրմէ ոսոխէ: Յետ մահուն Ոսկանայ եղբայր նորա Աւետիս և քեռորդին Սողոմոն լինէին ժառանգորդ, որպէս արուեստանոցին, նոյնպէս և տառապանացն: Ի Հռոմայ կարգէին Յակոբ ոմն և ապա Թովմաս Հայրապետեան քննիչս հայերէն գրոց տպագրելոց ի Մարսիլիա յՈսկանեանց, և տեւէր բաւէր վէճն որ ընդ Թաղէոսի: Ոսկանեանք Թուրին դադարեցուցեալ զգործն ի Մարսիլիա յամին 1686:

Այլ անդէն յամին 1685 Մատթէոս Վանանդեցի, յընկերաց անտի Ոսկանայ, երթեալ յԱմստերդամ հաստատէր տպարան նոր, և ընծայէր ի լոյս մատեանս, որպէս զՆարականն, զժամագիրսն մեծ և ապա զպատմութիւն Խորենացւոյն և այլ եւս մատեանս մինչեւ յամն 1717: Զնշանագիրս Ոսկանայ և Մատթէոսի առ գնոց Մխիթար Արքայ յամին 1729: Դոյզն ինչ և սակաւ ժամանակեայ եղեւ տպարանն հաստատեալ ի Տիմոթեայ Գառնուկ անուն եպիսկոպոսէ ի վախճան կոյս ԺԼ. դարուն (1690):

Այս ամենայն փորձք և Զանք վասն հայերէն տպագրութեան որք տեսցին ամս իբրեւ հարիւր և յիսուն, այն է

ի կիսոյ անտի ժՁ. դարուն մինչեւ գրեթէ ի վախճան ժ. ին , եղեն յարեւմուտս ջանք և փորձք արդարեւ գովելիք և օգտակարք , այլ ոչ կարեւորք և՛ ըստ վայելչութեան արուեստին Տպագրութեան , և՛ ըստ նիւթոյ մատենիցն ընծայելոյ ի լոյս , յորս բաց յեկեղեցական գրեթոյն և ի գործոյ ինչ հոգեւորաց չիք ինչ պիտանեգոյն :

Ի յաջորդ դարուն , որ է ժ. դար , անց հայերէն տպագրութիւնն յարեւմտից յարեւելս , և նախ ի Կոստանդնուպոլիս ուր և ծնեալն իսկ էր , որպէս տեսաք , ի ձեռն Աբգարու : Գրիգոր ոմն Մարտանեցի նորովք նշանագրօք զորս ետ նա յօրինել՝ ընծայէր ի լոյս յամին 1706 զՅայամաուրսն , գտեալ օգնականութիւն յերեմիայ Չելեպոյ Բէօմիւրճեանց , որ յառաջագոյն իսկ թուի փոյթ արարեալ զնմին գործոյ ոչ մեծ ինչ յաջողութեամբ : Չեղեւ քան զնա յաջողագոյն ոչ Մարտանեցին և ոչ այլք որ մինչեւ ի վախճան ժ. դարուն եղեն զհետ արուեստին ուրոյն տպարանօք , և ընծայեցան ի լոյս մատենալ ինչ որ չեն արժանի յիշատակութեան : Դուզնաքեայ իմն են և անյաջող փորձք որ եղեն ի նմին դարու ի Զմիւռնիա , յԵջմիածին և ի Մատրաս : Նշանաւորագոյն եղեւ տպարանն հաստատեալ ի կատարած կոյս այնր դարու (1783) ի ձեռն Գրիգորի Խալդարենի ջուղայեցւոյ , որում ոչ սակաւ նպաստ լինէր Յովսէփ եպիսկոպոս Արղւութեան , որոյ հրամանաւ աստ ուրեմն յետ մահուան Խալդարենի փոխէր գործանոցն ամենայն աղիւսին ի Նորն Նախիջեւան (1787.) և անտի ապա յԱթտերխան (1794.) և յետ այնորիկ խափանէր :

Յիննեւտասներորդ դարու սկիզբն առնուլ պայծառանալ հայերէն տպագրութիւնն : Ի միջոցի անդ եօթանասուն կամ ութսուն ամաց նշանաւոր եղեն անուանք Մխիթարեան , Արապեան , Միւհէնտիւսեան : Ի վեհետիւ , ի վիեննա , ի Բարիլ , ի Կոստանդնուպոլիս , ի Զմիւռնիա , յերուսաղէմ , յԱրմաշ , ի Բեդրսպուրկ , ի Տփղիս , յԵջմիածին , ի Կալկաթա , ի Մատրաս , և այլ ուրեք ուրեք ուր գոն Հայք , եղեն տպարանք , մի քան զմի պայծառագոյնք , յորոց շատք տեւեն բաւեն մինչեւ ցայսօր , և յորոց միջի չիք տարակոյս թէ բարձ ի գլուխ պարծին վեհետիւք և վիեննա :

Հայեցեալ ի բիւրուց բերս օրինակաց գրոց և լրագրաց, զորս այսչափ մամուլք յայնչափ տմաց հետէ հանին և ցարդ իսկ հանեն ի հրապարակ, մարթ իցէ թերեւս զիննեւտասներորդ դարս համարել ազնուագոյն ժամանակ մտաւորն կրթութեան Հայ ժողովրդեան, եթէ արդարեւ, որպէս ի սկզբանն ասացաւ, յաճախելոյ գրոց, ի հարկէ իմն կամ գէթ բազում անգամ, զհետ գայցէ յաճախել ընթեռնելաց: Այլ, իցի՛ւ, դիւրութիւնն զոր մատուցանէ զարդիս տպագրութիւնն՝ չտայր համարձակութիւն յանձնապատասնն խակութեան միսել յասողարէ՛զ՝ վարկպարագի իմն առանց խորհրդոյ ապախտ զազնիւ ազնիւ Զանիւք արարեալ, մինչեւ կամու թէ ակամայ ստիպել մտացեացն տալ տեղի: «Quand la démence se mêle d'être méthodique, la raison n'a plus qu'à lui quitter la place.»

Ա. Մ. Գ.

ԳԻՏՆԱԿԱՆ

ՕԴ ՀԱՄԱՐԱՆՈՒՄ

Շուրջ պատէ գերկիր օդ համատարած, յորմէ՝ որպէս յանսպառ աղբերէ՝ ծծէ՛ զշունչ կենաց ամենայն որ կեայ ի ներքոյ երկնից. օդ որպէս պահարան իմն է անբաւ, յորում լուծանին շունչք ամենայնի որ ի կենաց կարճիցի: Յազդեցութենէ անտի համատարած օդոյ որ յամենայն կողմանց գերկրաւ պատի՝ բերք բիւրուց ազգք արարածոց շնչաւորաց գան ի ծնունդ և ի սեր, և ապա գնան ի մեռելութիւն և ի կորուստ. ի նոյն օդ վճարի ամենայն, ի նմին կեանք և մահ գան անվրէպ մին զհետ միւսոյն՝ փոխանակելով ընդ միմեանց դազեղէն հիւղէից, առանց դադարելոյ յաւիտեան: Տարերք որ ելանեն ի տերեւոց ծառոց՝ գնան ի ձեռն հողմոյ ի թռքս նորածին մանկան. յետին շունչ ուրուք մերձ ի մահ եղելոյ կազմէ զփայլուն պսակ ծաղկի և յարդարէ զա-

նուշահոտ բուրումն նորա : Սիք քաղցրաշունչ որ գգուէ մեղմով զցօղունս խոտոց և զծաղկանց՝ հեռի ուրեք դառնայ ի մրրիկ ահագին և խէ ընջովին արմատաքի զբունս ծառոց , կամ զնաւս մեծամեծս որ ուռուցեալ առաջաստիւք ձօձին ձեմին ի վերայ մկանանց ծովու՝ սուգէ ընկուզանէ ի խորս անդեդոյ : Այսպէս ի ձեռն համատարած օդոյ պաշտին պէտք կերակրոց համօրէն կենաց երկրի . բնութիւնն այն հոսանուտ , որպէս ծածկոց իմն չուրջ գերկրաւ , գործարան մի անհուն է յորում կատարին փոփոխութիւնք տարերաց և ազգի ազգի իրաց բնականաց , խառնել նոցա և միւսանգամ լուծանել , անդրէն կազմել դալ ի յարդ և ի կերպարանս և վերստին ցնդել ցրել և փոփոխել մարմնոց ի մարմինս :

Վանզի նուրբ են տարերք համատարածն օդոյ , չեղել հնար գտանել ճշդիւ գտակաւ զչափ բարձրութեան նորա . այլ զի և օդ է հարկեալ օրինաց բնութեան զօրէն երկրագլինդի , պարտ է զի իցէ ուռուցեալ զհասարակածաւ երկրի . նա՛ զի ջերմութիւն արեգական ազդոյ է յոյժ զնովին կողմամբ , որպէս յայտ իսկ է , ազդեցութիւն ջերմութեանն առաւել իմն ուռուցանէ անդ հարկաւ զօդ հասարակածի : Ապա բարձրութիւն համատարած օդոյ չէ հաւասար ընդ ամենայն կողմանս երկրի :

Ուրումն ի գլխնոց որ կոչէր Պիոյ , ըստ բազմապատիկ զննութեանց զոր արար ի ձեռն ազգի ազգի գործեաց , այն կարծիք էին՝ զի բարձրութիւն համատարած օդոյ չիցէ առաւել քան զքառասուն և ութ հազարամէդր : Քիբլէր , աստեղագէտն անուանի , չհամարի զբարձրութիւն օդոյ անցանել անդր քան զհնդեփոսան հազարամէդր : Նիթէ անուաման էր , ասէ , օդ համատարած , աստեղք մոլորք որ ցիր աստ անդ կան չուրջ գերկրաւ՝ պտտեալ լինէին չուրջ ի նմին օդոյ , այն է՝ նոյն և մի օդ ունէր յինքեան զամենայն աստեղս պատրանաց : Արդ , յայտ իսկ է թէ օդս որ զմեօք՝ չէ հասարակաց երկրի և գնայուն աստեղաց . զի եթէ նոյն օդ հասարակաց էր և զամենեքումք պատէր , ոչ երբեք զիպէր մեզ տեսանել յերկրի գիշեր կատարեալ , այնու զի խաւք օդոյ լուսաւորեալ գէթ սակաւիկ մի ի նուլից աս-

տեղացն՝ բերէին առ մեզ ի գիշերի խուն ինչ ի լուսոյ անտի , և ոչ լինէր երբեք խաւար աղջամղջին ի վերայ երկրի :

Այլ ոմն ի գիտնոց , անուն Լիսա , ի նաւարկութեան իւրում՝ յերկրէն Գաղիացւոց ի Ռիոյ-ժանէյրոյ , հաշուեալ զԺամանակ տեւելոյ երեկորին լուսոյ՝ եգիտ զչափ բարձրութեան օդոյ ոչ նուազ քան զերեքհարիւր և երեսուն հազարամէդր : Ըստ զննութեանց զոր արար Պրավէ ոմն գիտուն ի վերայ բարձու միոյ լերին՝ չափ բարձրութեան համատարածին գտանէր հարիւր և հնդետասան հազարամէդր : Այս և զննութիւնք որ առնին ի վերայ սլացեալ աստեղաց՝ տան որպէս ճշդիւ իմն համարել զտարածս համատարած օդոյ յերկերիւր և ութսնէ մինչեւ ցերեքհարիւր և քսան հազարամէդր չափ բարձրութեան , ցոր վայր տարածեալ սփռին նրբագոյն խաւք օդոյ . և այս չափ , ըստ ամենայն ճշգրիտ հաշուոց և զննութեանց որ ածան ի մէջ ցայսօր ժամանակի , թուի լինել մեծի հաւանութեան :

(Մատուցի յառաջ)

Յ. Գ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ի ԳՐՈՑ ՏԵԼԵՄԱՔԱՅ

Մինչդեռ նա խօսէր այսպէս , Կալիփոսոյ պղուցեալ հայէր ընդ երեսս Մենտորի . զարմացեալ ընդարմացեալ էր նա և զօրութիւն իմն աստուածեղէն նկատէր ի նմա . ոչ կարէր պարզել յատակել զխորհուրդս իւր որ բազում խռովեալ էին . յերկրիւղի էր նա և ի վարանս կասկածանաց հանդէպ առնն այնորիկ անձանթի . և զի յայտնի մի՛ լիցի աղմուկ սրտին՝ իսկ⁶ և իսկ յաւել ասել ցՏելեմաք . Յառաջ մատո զպատմութիւնդ և փութա հարկանել զանճուկ փափաքանաց իմոց :

Գարձեալ սկսաւ Տելեմաք պատմել : Ժամս ձիգս յաջող էր մեզ , ասէ , հողմն և դէմ եղեալ գնայաք ի Սիկիլիա .

բայց յանկարծակի ամպը թխագոյնք վարեալք ի բռնաշունչ հողմոց գերեսս երկնից ծածկէին յաչաց մերոց և մոռնէաք անդէն ի խոր իմն և ի մթին գիշեր : Յաղօտ լուսոյ անտի փայլատականց նմարէաք նաւս ինչ որ ի տաքնապի էին իւրրեւ զմեզ . իսկոյն ծանեաք թէ Ննեայ նաւքն էին որ երկիւղ տային մեզ ոչ սկական քան զքարաժայռս : Յայնժամ ի միտ առի ես , այլ կարի անագան , թէ բրջափ եռանդն անսիրոճ և խակ երիտասարդութեան խափան լիեալ էր ինձ առ ի մանր ի քնին արկանելոյ զայդ ամենայն : Ի տաքնապի անդ յայնմիկ Մենտոր ոչ միայն անշարժ կայր և տեղակալ , այլ և զուարթ եւս էր առաւել քան զսովորութիւն իւր : Քաջալերեալ խրախուսէր զիս , և ես զգայի զօրութեան իմն մեծի գալ հեղուլ առ ի նմանէ յանձն իմ : Մինչ նաւուղիոն ավիջեալ խռովեալ էր՝ նա հրամանս տայր հանդարտիկ : Յայնժամ ասեմ ցնա . Ո՛վ սիրելիդ իմ Մենտոր . ընդէ՞ր խրատուց քոց անսալ ես ոչ կամեցայ : Միթէ չիցե՞մ հէք և ուղորմելի , զի այնչափ վստահ յանձն եղէ ի հասակի իմում յայսմիկ՝ յորում չէ մարթ ունել կանխագիտութիւն վասն հանդերձելոյն , ո՛չ զանցելոյն զփորձ և ոչ զգաստութիւն առ ի զառաջիկայս բարիօք ի կիր արկանելոյ : Եթէ պրծանիմք ի մրրկէ աստի , զգուշացայց յանձնէ իմմէ իբրև ի վնասակարագոյն թշնամոյ : Այսուհետև քեզ միայն կամիմ հաւատալ , ով Մենտոր :

Ժպտելով իմն ետ ինձ Մենտոր պատասխանի : Բայ , չեն իմ կամք կշտամբել զքեզ վասն յանցուածոյն զոր յանցեար . շատ է թէ ծանկցես զայն և գիտիցես չափ դնել այսուհետեւ տենչանաց քոց : Այժմ պիտոյ է քաջալերս տալ անձին և տոկալ , սնդել , կալ ի հաստի : Չեւ զանձն ի վտանգ արկեալ՝ պարտ է դիտել զայն և տեսանել կանխաւ , նա և երկնչել իսկ յայնմանէ . սակայն եթէ անկեալ ոք իցէ երբեք ի նա , չիք այլ ինչ առնել նմա , այլ արհամարհել զայնուիկ և գրել առ ոչինչ : Հասկա , ջանա լինել արժանի որդի Ոգիսեայ և յայտնեա՝ թէ է քո սիրտ և արութիւն քաջութեան եւս մեծ քան զաղէտս որ պաշարենն զքեզ :

Զարմացեալ էի ընդ քաղցրութիւն բանիցն և ընդ քա-

Ջասրտութիւնն Մենտորի . այլ ամենեսին իսկ յապուշ կըրթեալ հիացայ յորժամ միտ եղեալ տեսի՝ թէ որպիսի հնարիւք և ճարտարութեամբ ապրեցոյց զմեզ ի Տրովացւոց : Ի վայրկենի յորում երեսք երկնից սրբեալ յամպոց յստակէին և Տրովացիք տեսեալ զմեզ ի կարի մօտոյ՝ չէին վրիպելոց ի ճանաչելոյ զմեզ, նշմարեաց զմի ի նաւաց նոցա , կարի նման մերումն , որ մղեալ ի միրկէ հեռացեալ կայր մեկուսի : Նտես զխելս այնր նաւին ծաղկամբք ինչ պսակեալս և փութացաւ նոյն հետայն դենէ պսակս ծաղկանց նմանիս ի խելս նաւին մերոյ և պնդել կապել ժապաւինեօք հանգոյն միանգոյն երանգոյն Տրովացւոց . հրաման եւս ետ թիալարաց մերոց կորացեալ խոնարհելոյ , որչափ ինչ կարէին , ի վերայ բազմոցացն ի վարելն , զի մի ծանիցին ի թշնամեաց : Այսու հայթայթանօք անցանէաք ընդ մէջ նաւաց նոցա . իսկ նաւավարքն տեսեալ զմեզ առ հասարակ աղաղակս ուրախութեան արձակէին մեծաձայն՝ որպէս թէ էին գտեալ զընկերս իւրեանց զորս կորուսեալ համարէին : Ստիպեալք ի բռնութենէ ալեաց ծովուն գնայաք ընդ նոսա գնաց նաւու ոչ սակաւ ճանապարհ : Յետոյ ուրեմն յամեալ սակաւ ինչ մնայաք յետս , և մինչդեռ հողմք բռնաշունչք մղեալ տանէին զնոսա յափունս ուրեք Ափրիկեայ , մեք , ի զօրութիւն թիակաց ապաստան , զամենայն փոյթ և ճիգն արկանէաք ի կիր առ ի հասանել ի մօտագոյն եզերս Սիկիլիայ :

Իսկոյն ժամանէաք յափունս անդր ուր դէմ եղեալ էաք : Բայց զոր անդն գտանէաք՝ դժնդակագոյն էր քան զտորմիլ նաւամարտիկ նաւացն յորմէ խոյս տուեալ փախչէաք : Ի ծովակոյս կողմանս անդ Սիկիլիայ այլ հատուածք բնակէին Տրովացւոց , որ նոյնպէս թշնամիք էին Յունաց : Անդ թագաւորէր Ակեստէս անուն ոմն , եկեալ ի Տրովացւոց քաղաքէ : Յելանեւն մեր ի ցամաք՝ կարծէին բաղմութիւն մարդկանն թէ բնակիչք այլոց կողմանց կղզւոյն իցեմք՝ յարձակեալք ի նուաճել զնոսա ընդ ձեռամբ և կամ ազգ մի օտար այլուստ ուստեք եկեալ ի գրաւել առնուլ զերկիր նոցա յաւար : Անդէն ի զարթնուլ մոլեգին կատաղութեանն՝ հուր հարեալ այրէին զնաւն մեր և զընկերս մեր փողոտէին առ հասարակ ,

բայց զՄենտոր և զիս միայն պահէին կենդանի , առ ի կացուցանել յանդիման Ակեստեայ , որպէս զի տեղեկացեալ գիտասցէ՝ թէ զի՞նչ դիտաւորութիւն իցէ մեր և թէ ուստի՞ գամք : Զեռօք յետս կապելովք մուծին զմեզ ի քաղաքն . և մահն մեր վասն այնորիկ ձգեալ յապաղէր , զի տեսիլ զբոսանաց լինիցիմք անագորոյն խուժուժ մարդկանն , յորժամ գիտասցեն թէ յոյն եմք ազգաւ :

(Մատուցի յառաջ)

Ս. Գ.

Գ Ա Յ Լ Ի Ն Պ Տ Ե Ա Լ

Գաղտագողի գայլ մի մըտեալ ի խաշանց զոմ ,
Մերձ յիւր բայոց մասն եւ բսժին հանէր վասն իւր .
Համարեցաւ ի դէպ վարեալ աղուխաբար
Զանձօն ծպտել ի նորոգ որ .

Ագաւ հանդերձ հովուի , մաշկեակ արկաւ զուսովք ,
Զօրէն հովուաց ցուպ ի ձեռին .
Եգիտ եւ տիկ մի հովուական .

Եւ զի մի ինչ իցէ պակաս խորագիտին ,
Կամէր եւ գրել , եթէ մարթ էր , շուրջ ըզխորին .
« Եմ , եմ ես ինքն իրաւաւառն , հովիւ հօտիս » :

Կեղծաւորեալ պէս զայս գունակ ,
Եւ առաջոյ կողման ոտիւքն յեցեալ յիւր ցուպ ,
Իրաւաւառն խաբուսիկ մատչի յառաջ :
Ճըշմարիտն իրաւաւառ ի կողմն լեալ՝
Անդ ի խոտոյն վերայ խորդայր նա խոր ի քուն .
Ի քուն էր շունն , ի քուն եւ տիկըն հովուական .
Յոլովք նոյնպէս եւ յոչխարաց էին ի քուն ,
Կեղծաւորն թողու զնոսա՝ ստ իւրեանց հեշտի .

Այլ առ կորզել ըզխաշն յիւր որջ՝
Ըզձայն իւր եւս առնել կամէր ընկեր դաւոյն :
Վերջին այս նենգ զոր կարեւոր յոյժ կարծէր նա՝
Ըզմեքենայն եղծ գրլխովին :

Ըզ հովուին ձայն ածել ճըշդիւ ոչ կարաց նա .
Գոչիւնն զոր հան նա՝ հընչեցոյց զանտառն ողջոյն ,
Եւ առժամայն ել դաւն ի վեր :
Յայն ձայն բոլորք զարթնուն ընդոստ ,
Ոչխարք եւ շուն եւ խաշնարած :

Գայլն աղաջուր յաղմըկի անդ ,
Շաղեալ պատեալ ի մաշկեկին ,
Ոչ պըրծե՛լ կարաց եւ ոչ պաշտպանել զանձն :
Կանոնիս կամ անագան խայտառակի այր խորամանկ .
Գայլ ըզգայլոյ գործեսցէ գործ :
Ճճարտագոյն է այս , կարծեմ :

ԼԱՅՕՆԹԻՆ

Ա. Մ. Գ.

ԱՌԱՆՁԻՆՆ ԲԱՆՔ

Հ Ա Յ Ե Ր Է Ն Լ Ե Ջ Ո Ի Ի

Գ

ԳԱՄԱԳԻՏ ԼԻՆԵԼ . ապաք խաբէնալ ընել . հար ծ'ընել՝ զնա-
«ել» : *Չլինէր գամագիտ պաշարման : — *Աղքատութեամբ
ձգեաց նմա գործիս , և այնու կարծէր գամագիտ լինել :
— *Որում ոչ միայն ցեց , այլ և ոչ մահ կարիցէ գամագիտ
լինել : — *Վահան՝ որում չէ հնար ումեք գամագիտ լինել :

ԳԱՅԹ Ի ԳԱՅԹԻ . անհասարար . կաշ ի կաշ : *Ծանծաղա-
միաք , որ յառաջն իսկ գայթ ի գայթի կային յօրէնսն ա-
ռաջինս , դիւրաւ տային զանձինս իւրեանց ի ներքս :

ԳԱՆ ՀԱՐԿԱՆԵԼ . ձեռնել : *Ի բանտն տայի , և գան հար-
կանէի : — *Չայր հոռվմայեցի և անարատ պարտ իցէ ձեզ
գան հարկանել :

ԳԱՆ ԸՄՊԵԼ . ձեռն ապել : *Ծառայ որ գիտիցէ զկամս
տեսաւն իւրոյ և ոչ պատրաստեսցի . . . արբցէ գան բա-
զում : — *Արբցէ գան ոստալի :

ԳԱՆԱԼԻՑ ԱՌՆԵԼ . լաբալար ձեռնել : *Գանալից առնէ
զորդի զոր յակն առնու : — *Գանալից արարեալ թշնամանէ :

ԳԱՐ ՀԱՅԵԼ . խոշոր շոր շայել : *Ապա զինն հազար
ամ զեղջ և ապաշալ լինիցի առ ի գար հայեղոյ իւր յուղիղ
յարարածսն , զոր աղաւաղեալ կամակորիցէ :

Ի ԳԱՐԳԱՓՍ ՅԱՌՆԵԼ . ցախեւ ցախաբեւ (պարէ զեւ) : *Ի
հարսանիս՝ իբրեւ զուղտս ի գարգափս յարուցեալս անհե-
թեթ , իբրեւ զըրիս անճահս սրնգեն :

ԳԵՏԱՄՈՅՆ ԼԻՆՆԵԼ . Բերքը լաւութիւն . ընկալի : *Զերծանի ի գետամոյնն լինելոյ :

ԳԵՏԱՎԷԺ՝ ԳԵՏՏՆՎԷՑ ԱՌՆԵԼ . Բերքը լաւութիւն ընկալի : *Ի մէջ արարեալ զնոսա՝ ի Տափերական կամրջացն գետավեժ առնէին : — *Կամ ի սուր կորուսանէ գրեզ , կամ գետընկէց առնէ :

ԶԳԵՏՆԻ ՀԱՐԿԱՆԵԼ . Բերքն զարնէ : *Յորժամ տեսանէաք զոմանս . . . զմիմեանս զգետնի հարեալ , կայաք և ծաղր առնէաք : — *Տեսանես զի կազին , զմիմեանս ուտեն , յարձակին , այր զընկեր զգետնի հարկանեն :

ԶԳԵՏՆԻ ԶԱՐԿԱՆԻՄ . Բերքն զարնէ : *Իբրեւ ասաց թէ իս եմ , յետս յետս չըբան և զարկան զգետնի :

ԸՆԴ ԳԵՏԻՆ ՊԵՆՈՒԼ՝ ՄՏԱՆԵԼ . Կոնքն զարնէ քաւէ . Բերքն զարնէ : *Յերկիր եւեթ հայէին , և ընդ գետին պնդուն : — *Պարս էր գէթ այսու ամաչել և կորանալ և ընդ գետին մոանել :

Ի ԳԵՏԻՆ ԱՆԿԱՆԵԼ ԲԱՆԻ . Իսկին հոգնութիւն՝ քանի որչափ : *Ամենեւին բան ի գետին ոչ անկանէր առնն Աստուծոյ :

ԳԵՐԵԴԱՐՁ ԱՌՆԵԼ . Բերքն զարնէ արշակել՝ աշարի : *Այս այն այր է որ զայրացուցանէր զերկիր . . . գերեաց գերեգարձ ոչ արար : — *Մակաբէոս և որ ընդ նմա էին . . . գերեգարձ առնէին քաղաքին և տաճարին :

ԳԵՐ Ի ՎԵՐՈՑ . Զար զեր . յաղթող . Բերքաց : *Նոցա զթեւադրութիւնս վարդապետին ի մոտի եղեալ . . . գեր ի վերոյ լինիցին արոյանին :

ԳԵՐ Ի ՎԵՐՈՑ ԼԻՆՆԵԼ ՅԻՄԵՔԷ . Բան զ (բան զ) զարնէալ : *Ի զանգիտելոյ և ի պատկառանաց գեր ի վերոյ լինել . (վաւ և արշալոյսն զարնէալ :

Ի ԳԵՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐԵԼ . Բերքն զարնէ : *Ի գերութիւն վարեցին զկանայս և զմանկունս : — *Վարէ զխորհրդականս ի գերութիւն :

Ի ԳԵՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԻՄ , Ի ԳԵՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏՆԻՄ . Բերքն զարնէ : *Ոչ կարացին ապրել ի պատերազմէ , և . . . ի գերութեան վարեցան : — *Կորեան և ոչ եւս գայցեն յեր-

կրէն կիտացւոց . վարեցան ի գերութեան : — *Այսուհետեւ ի գերութիւն մատնեցաւ ժողովուրդ իմ : — *Մատնեցան ուստերք նոցա ի փախուստ , և դատերք նոցա՝ ի գերութիւն :

ԳԻՆ ՀԱՏԱՆԵԼ, ԱՐԿԱՆԵԼ, ԳԻՆ ԿԵՐԵԼ : *Կացցէ առաջի քահանային , և հատցէ նմա քահանայն գին : — *Մինչև տեսեալ էր նորա (զլեայս ,) ընդ վաճառականս՝ անձանց նոցա գինս հատանէր : — *Որչափ ինչ ի կարի իցէ ի ձեռին ուխտաւորին՝ արկցէ նմա գինս քահանայն : — *Որպէս զհարդարկցէ նմա գինս քահանայն՝ այն կացցէ :

ԳՆՈՅ ԱՌՆՈՒԼ, ԳՆԵԼ, ԶԱՌԱՆԱՆԵԼ : *Իմաստութեամբ գնաւորիք առ արտաքինսն՝ գնոց առեալ զժամանակս : — *Առ զնա գնոց :

ԳԻՆՍ ՏԱՆԵԼ, ԽՆԴՐԵԼ, ԼԵՐԵԼ ԿԵՐԵԼ : *Այլ, ասեն , զնոսա բժշկութեանց գինս տարաւ . զհիւանդս բժշկեաց և զբոլորտս սրբեաց . . . — իցէ՞ ոք բժիշկ , յորժամ զորդի ուրուք բժշկիցէ , վարձս ոչ առնու , այլ զբժշկեալն ի զխնովին գինս բժշկութեան խնդրիցէ :

ԸՆԴ ԳԻՆԻ ՄՏԱՆԵԼ, Ի ԳԻՆԻՈՋ ԼԻՆԵԼ, ԶԱՌԱՆԱՆԵԼ : *Որդին Ադերայ ընդ գինի մտեալ էր : — *Իբրև ընդ գինիս եմուտ Բաղտասար , հրամայեաց բերել զսպաս արծաթոյ և զոսկոյ : — *Ինքն ի գինւոջ էր , և ամենայն թագաւորք որ ընդ նմա ի խորանս :

ԳԻՆՈՅ ԳԱԼ ԶԱԿԱՄԲ, ԳԻՆՈՋ ԳԱԼ ԿԵՐԵԼ : *Յորժամ արեցաւ , և գինին եկն զակամբ նորա :

ԳԻՏԱԿ ԱՌՆԵԼ, ԻՆԱԿ ԿԵՐԵԼ, ԳԻՏԱԿ ԿԵՐԵԼ : *Գիտակ արարին զթագաւորն վասն Սրբոյն Գրիգորի :

ԳԻՐ ԱՌՆԵԼ, ՀԱՆԵԼ, ԳԻՐ ԿԵՐԵԼ, ԳԻՐ ԿԵՐԵԼ : *Գիր առնէր , և ի հրապարակս տայր տարածանել բամբասանս և հայհոյութիւնս : — *Գիր հանցէ ձեռամբ իւրով թէ Աստուծոյ եմ ես :

Յ. Գ.

ԻՆԱՄԱՐԱԿԱԼԻ ՀԱՆԳԻՍԻՍ

Յ. ԳՈՒՐԳԵՆ Ա. Մ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

Պ Ա Յ Մ Ա Ն Ք

Ա. Գին միամեայ բաժանորդութեան Հանդիսիս՝ 25 դահեկան ոսկւոյ , հատուցանելի կանխառ .

Բ. Ծախք թղթատարի ի գաւառուս և յերկիր օտար՝ դահեկան արծաթոյ 6 ի տարւոջ .

Գ. Զգին բաժանորդութեան , զթուղթ և զամենայն գիր առաքել պարտ է , յանուն խնամակալաց Հանդիսիս , առ Տ. Յովսէփ Գալաֆեան , գրավաճառ ի Կ. Պոլիս , ի Զաքարիա ճըլար .

Դ. Զմէն մի օրինակ Հանդիսիս մարթ է ստանալ 3 դահեկանաց առ ամենայն գրավաճառուս Կ. Պոլսոյ :

Վ Ր Ի Պ Ա Կ Ք

(ի Դ . թ ո ռ ի ն)

Էջ	Տող	Վրիպակ	Ուղիղ
61	28	Սիրրուպայ	Կիրրուպայ .
62	5	Տէակեանց	Փէակեանց .
63	28	զտենջանս	զտենջանս .
65	5	Կերպարանս ինչ և Կեղծաւորին իմն և ձեւս	Կերպարանս ինչ նորս , Կեղծիս իմն և ձեւս .
66	7	Փողոզ	Փողով :

Վ Ա Ճ Ա Ռ Ի

Ե Ր Ի Ց Դ Ա Հ Ե Կ Ա Ն Ա Ց

معارف نظارت جلیله سنک ۹۱۰ نومرونی رخصتنامه سیمه طبع اولتمشدر
